

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

УДК 007:304:070.484:504.03

Т. О. Бондаренко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Проблематика екологічних рухів на сторінках журналу «The Ecologist»

Бондаренко Т. О. Проблематика екологічних рухів на сторінках журналу «The Ecologist». У статті досліджено специфіку висвітлення екологічних рухів у журналі «The Ecologist», масово-інформаційна діяльність якого спрямована на формування екологічної свідомості людства. З'ясовано, що екологічні організації, які цікавлять журналістів «The Ecologist», належать до радикальних «зелених» рухів, що виникають переважно в країнах «третього світу». Окрім аналізу існуючих організацій, видання пропонує власну універсальну модель екологічного руху, що може функціонувати в будь-якій країні світу незалежно від особливостей її культури і традицій.

Ключові слова: екологічні рухи, природоохоронна діяльність, «зелена» журналістика, екологічна комунікація.

Бондаренко Т. А. Проблематика экологических движений на страницах журнала «The Ecologist». В статье исследована специфика освещения экологических движений в журнале «The Ecologist», массово-информационная деятельность которого направлена на формирование экологического сознания человечества. Выяснено, что экологические организации, интересующие журналистов «The Ecologist», принадлежат к радикальным «зеленым» движениям, которые возникают преимущественно в странах «третьего мира». Кроме анализа существующих организаций, издание предлагает собственную универсальную модель экологического движения, которая может функционировать в любой стране мира независимо от особенностей ее культуры и традиций.

Ключевые слова: экологические движения, природоохранная деятельность, «зеленая» журналистика, экологическая коммуникация.

Bondarenko T. Problems of environmental movements in «The Ecologist» magazine. The article studies the specifics of coverage of the environmental movement in «The Ecologist» magazine whose mass information activity is aimed at building the environmental consciousness. It was found that the journalists of «The Ecologist» are interested in the environmental organizations that belong to the radical «green» movements. This organizations act mainly in the «third world» countries, where the threat to the environment and the population are very urgent. Except the analysis of existing environmental movement, the magazine presents its own universal model of the «green» organization that can work in any country despite its culture and traditions. This model is based on the rejection of the industrial world ideology, the approval of biosphere egalitarianism and the ideas of the deep ecology that recognizes the equality of all living beings. According to «The Ecologist» the experience of the past and modern industrial environmental movements are also must be taken into account. Despite the fact that the proposed concept includes some elements of utopian ideals it can be considered as a powerful way of ecological consciousness forming.

Keywords: environmental movements, conservation management, «green» journalism, environmental communications.

Актуальність дослідження проблематики природоохоронних рухів на сторінках спеціалізованих видань зумовлена глобальною екологічною кризою, що наразі є предметом пильної уваги науковців, зокрема у сфері соціальних комунікацій. Вона викликала необхідність активізації засобів масової інформації, насамперед екологічних, що висвітлюють особливо важливі для життя людства проблеми. З огляду на це важливого значення для журналістів набуває

природоохоронна тематика, що сприяє формуванню екологічної свідомості й налаштовує світове суспільство на захист навколишнього середовища. Одним із ефективних способів подолання екологічної кризи через переорієнтацію людства на екологічне мислення є «зелені» рухи, завдяки яким ця проблема набула міжнародного значення, а світовий загальний долучився до активних дій зі збереження природи.

Дослідники екологічної журналістики

[1-6; 8], розглядаючи особливості збирання «зеленої» інформації та підготовки матеріалів, екологічний PR і комунікацію, майже не вдаються до аналізу окремих спеціалізованих видань, зокрема їхньої проблематики, вивчення якої, однак, актуалізується в контексті глобальних проблем. У той же час «зелені» рухи є об'єктом пильної уваги екологічних мас-медіа, що являють собою інформаційний і комунікаційний майданчик для журналістів, науковців і активістів, які займаються природоохоронною діяльністю, вивчають проблеми довкілля й пропонують власні ідеї щодо вирішення екологічних проблем. Одним із видань, що висвітлюють роботу природоохоронних організацій, є радикальний альтернативний екологічний журнал «The Ecologist», який не лише аналізує тенденції глобальної кризи, але і пропонує способи її подолання. У зв'язку із цим метою статті є вивчення проблематики екологічних рухів як одного зі способів вирішення сучасних екологічних проблем на матеріалах європейського екологічного видання «The Ecologist».

Звернення до зарубіжного досвіду сьогодні особливо актуалізується у зв'язку з активним залученням України до світових інформаційно-комунікаційних процесів і зумовлено насамперед тим, що екологічна журналістика в Україні переживає важкі часи. Як зазначає О. О. Беляков [3], про це свідчить як відсутність загальнонаціональної екологічної газети з періодичністю більш ніж раз на тиждень, яка б оперативно реагувала на поточні події, та науково-популярного журналу, так і несистематичність (через брак коштів) або мала періодичність виходу локальних екологічних видань. Оскільки зарубіжні країни накопичили значний досвід у висвітленні екологічної проблематики, розв'язанню цієї проблеми сприятиме вивчення відповідного сектора соціальної комунікації за кордоном, досвід роботи якої може бути використаний українськими мас-медіа.

Журнал «The Ecologist» було розпочато в 1970 році вченим-екологом, одним із засновників «Всесвітнього "зеленого" руху» Едвардом Голдсмітом. На той час Голдсміт багато подорожував різними країнами, вивчаючи культуру традиційних суспільств. 1960 р. він став членом комітету, заснованого «Фондом первісних людей» і перейменованого пізніше в «Організацію міжнародного виживання», завдання якої полягало в захисті

традиційних суспільств від утручання західної цивілізації, зокрема від реалізації екологічно небезпечних проектів на їхніх територіях. Отже, журнал, за задумом його засновника, мав стати «рупором» країн «третього світу», досліджувати проблеми довкілля, характерні для цих регіонів, а також пропонувати способи подолання цих проблем, одним із яких є підтримка та організація екологічних рухів.

Аналіз матеріалів журналу «The Ecologist» дає підстави говорити про два напрямки висвітлення діяльності екологічних рухів: 1) висвітлення роботи наразі існуючих сучасних екологічних організацій, 2) створення власної універсальної моделі екологічного руху, що може функціонувати в будь-якій країні світу незалежно від особливостей її культури і традицій.

Екологічні організації, що цікавлять журналістів «The Ecologist», належать до радикальних «зелених» рухів, які виникають переважно в країнах «третього світу», де загроза навколишньому середовищу й населенню набуває яскраво вираженого характеру. Ці рухи безпосередньо займаються проведенням акцій із метою припинити реалізацію екологічно небезпечних проектів: «У Бразилії існує рух "Збирачі каучуку", визнаний на міжнародному рівні. Його члени – корінні мешканці тропічних лісів Амазонії, які захищають свої землі від руйнування, створення пасовищних територій, побудови промислових об'єктів та інших економічних ініціатив» [9:50]. Як правило, цим рухам притаманна орієнтація на невелику територію й вузька тематична спрямованість (виступають проти конкретного економічного проекту чи промислового об'єкта): «Селяни, які постраждали від дамби Пек Ман, тиснули на тайський уряд і Світовий банк, вимагаючи відкрити шлюзи для відновлення річкових рибних місць. У березні 1999 р. більше 5 тис. селян захопили сусідні з дамбою території й утворили опозиційний табір» [16:50–51].

Головна увага «The Ecologist» зосереджена на екологічних рухах, що займаються захистом лісових територій та їхнього біорозмаїття. Усі вони розглядаються як підґрунтя нового суспільного устрою на противагу індустріальній культурі [12] і є взірцем для наслідування. Серед них ми можемо виділити так звані «екофеміністські» («Chipko Movement» (рух «Чіпко») в Індії, «Green Belt Movement» (рух «Зелена зона») у Кенії) і загальні рухи («Movement for the Survival of the

Ogoni People» («Рух за виживання огоні» в Нігерії, «Rubber Tappers» («Збирачі каучуку») у Бразилії (Амазонія) та ін.).

Екологічні рухи на сторінках журналу постають як взірці для створення опозицій транснаціональним корпораціям, проти яких «треба боротися для того, щоби вижити на планеті» [11]: «Великі демонстрації проти ВТО, Світового банку, МВФ та біотехнологічних компаній – це симптоми зростаючого хвилювання громадськості та свідчення того, що між інтересами цих гігантських корпорацій та інтересами людства і природного світу існує серйозна прірва» [11], «Кампанії проти Світового банку, МВФ та ВТО свідчать про те, що ці організації є серйозною проблемою» [15:57].

Ґрунтуючись на матеріалах часопису, які порушують окреслену проблематику, можна виділити основні риси пропонованої журналістами моделі екологічного руху.

Першою особливістю екологічного руху є цілковите заперечення ідеології індустріального світу, складниками якої є сучасні наукові технології та споживацька культура [12]. Із цього органічно випливає потреба у створенні рухів за припинення наукових технологій та зміну ідеології споживацької культури. Ознаки подібних екологічних рухів спостерігаємо в матеріалі Е. Кімбрела «Розчленоване тіло» [17], присвяченій донорству й трансплантації. Автор порушує проблему «комерціалізації тіла», що знеособлює людину, перетворюючи її на «сукупність частин, що можна багаторазово використовувати» [17:135]. Вихідним пунктом рефлексії стає поняття смерті: автор критикує позицію, відповідно до якої сучасні лікарі розуміють смерть не як зупинку серця й дихання, а як припинення роботи мозку: «Століттями смерть розуміли як зупинку дихання і припинення серцебиття. Трансплантація змусила змінити дефініцію смерті, адже для того щоб отримати необхідний орган, лікарі мають узяти його з тіла, в якому відбуваються процеси дихання й кровообігу. Тому Комітет Гарвардської медичної школи рекомендував визначати смерть як остаточну зупинку роботи мозку, а не серця й легень» [17:136].

Е. Кімбрел наголошує на необхідності створення суспільних ініціативних груп, що «мають тиснути на політичні уряди, міжнародні організації, парламентаріїв, лікарів і науковців і вимагати від них гарантій щодо

припинення окремих досліджень» [17:140]. До таких досліджень автор відносить передусім технології маніпуляції життям (використання для трансплантації абортивного матеріалу, клонування, ксенотрансплантацію, патентування життєвих форм – тваринних і людських клітин, генів – тощо) і так звані «генетичні дискримінації» (відмова у працевлаштуванні через певні генетичні дані). Особливо важливим положенням, яке безпосередньо стосується еколого-етичних аспектів медицини, вважаємо заперечення журналістом необхідності розширювати дефініцію смерті, розуміючи її не лише як зупинку серця й дихання, але також і як припинення роботи мозку.

Думка про необхідність створення антиіндустріальних рухів провадиться й у матеріалі Е. Голдсмита «Дві екології» [12], де автор висловлює сподівання на створення великої кількості екологічних політичних партій, які б чинили опір екологічно небезпечним проектам і мали вагомий вплив у політичному житті країн. Головною у статті є ідея створення «нової екологічної субкультури», яка, на думку Е. Голдсмита, «має стати домінантною протягом наступного десятиліття» [13]. Незважаючи на очевидну утопічність цієї думки (стаття написана 1975 р., тож, як можна побачити, сподівання автора на панування зазначеної субкультури не виправдалися), вважаємо цілком конструктивним і важливим намагання автора окреслити основні контури нової екологічної культури, покликаної замінити техногенну.

Другою особливістю екологічного руху, пропонованого журналістами «The Ecologist», є «дотримання принципу біоцентризму та духовної ідентифікації людини з усіма живими істотами» [18:317], тобто утвердження біосферного егалітаризму – визнання однакового права всіх істот на життя і процвітання. Із цього випливає третя риса екологічного руху, яку можна охарактеризувати як дотримання ідей глибинної екології, що в концепції видання є провідним напрямком екологічної етики. Прибічниками глибинної екології вважають екофеміністів, американських індіанців, Фронт звільнення тварин, біорегіоналістів, американську організацію «Earth First!», в якій склалася унікальна філософія, заснована на язичництві американських індіанців, іноді в синтезі з буддизмом і даосизмом (наприклад, її члени приділяли багато уваги різним ритуалам

єдності з природою).

Журнал «The Ecologist» так само звертається до ідей глибинної екології, які цілком відповідають його ідеологічному напрямку. У статтях Е. Голдсмита «Необхідність екологічного світогляду» та «Дві екології» [10] утверджується думка про важливу роль цієї радикальної організації у формуванні екологічного світогляду: «Різні напрямки екологічного руху за останні двадцять років зробили значний внесок у розвиток екологічного світогляду, зокрема декілька шкіл – А. Наеса "Глибинна екологія", М. Букчина "Соціальна екологія" і Г. Сколімовські "Екофілософія"» [10]. Автор підкреслює необхідність формування на основі ідей цих шкіл загального екологічного світогляду, завдання якого вбачає в дискредитації «модерністського світогляду». Він зауважує, що «активісти повинні мати достатньо можливостей для того, щоби розвивати методи ненасильницького опору, схожі з методами М. Ганді, застосованими проти британських колоніалістів» [12].

Четвертою особливістю екологічного руху вважаємо опертя на історичний досвід минулих і сучасних екологічних та антиіндустріальних течій. Наприклад, К. Кемпбел до таких рухів відносить «Rubber Tappers» – один із найбільших і найвідоміших у країнах «третього світу». Репрезентативною ознакою, що стає взірцем для наслідування, для журналіста є рідинний характер руху, природоохоронний досвід, який передається з покоління в покоління: «Лісові демонстрації для "Збирачів каучуку" є ненасильницьким засобом запобігання винищенню лісів і виселенню їхніх родин. Вони тривають так довго, що вже стали сімейною справою» [9:50].

К. Сейл вважає, що екологічні рухи мають ураховувати історичний досвід лудизму — опозиційного руху проти індустріалізму. У статтях «Досягнення генерала Лудда» [19] і «Уроки лудизму» [18] він обґрунтовує необхідність звернення до ідей цієї радикальної течії, вважаючи актуальним їх відродження в контексті сучасної екологічної кризи: «Уроки, які ми маємо запозичити від лудистського минулого, є комплексними і складними. Цілком очевидно, що в умовах тотальної самодеструкції й загрози існуванню живого на Землі необхідно знову звернути увагу на ті ідеї, які намагалися утверджувати лудисти» [18:314]. Відтак автор фактично декларує екологічну форму лудизму, вважаючи

головною умовою його ефективності формування спільної точки зору на сучасні проблеми та пов'язані з ними загальні стратегії майбутнього розвитку.

За такого контексту доцільно згадати так звану «ідею подолання техніки», запропоновану теоретиками постіндустріального розвитку (Д. Беллом, К. Боулдингом, А. Етціоні, У. Харменом), котрі розглядають техніку як пройдений передовими індустріальними суспільствами етап історичного розвитку. Однак, на відміну від теоретиків постіндустріалізму, в ідеях яких превалював антропоцентричний аспект (майбутнє суспільство уявлялося як таке, в якому розвиток техніки перестав бути основною метою, а люди можуть лише користуватися плодами технічного прогресу), «ідея подолання техніки» в журналі «The Ecologist» осмислюється з точки зору можливості розв'язання екологічних проблем: «Поки сучасні технології залишатимуться штучними, вони відриватимуть людину від довкілля й навіть налаштовуватимуть її проти нього. <...> Технології загрожують подальшому існуванню природного світу, і поки техносфера не перегляне свої відносини з біосферою, ця загроза, очевидно, стане реальністю» [18:316].

Головне значення лудизму К. Сейл убачає в тому, що він уперше порушив питання про деструктивний вплив технологічних досягнень в епоху індустріального суспільства й виніс його на публічне обговорення. З іншого боку, автор цілком апологетично сприйняв основні форми боротьби (часом насильницькі) лудистського руху, не проаналізувавши жодних негативних аспектів його діяльності, що, безумовно, є негативним аспектом цієї концепції.

Таким чином, проблематика екологічних рухів на сторінках «The Ecologist» є складником масовоінформаційної діяльності журналу з формування нової, екологічної, свідомості та орієнтації людства на охорону природи. На підставі аналізу функціонування існуючих «зелених» рухів журналісти видання пропонують власну модель, основними рисами якої є заперечення ідеології індустріалізму, дотримання принципу біосферного егалітаризму й ідей глибинної екології, опертя на історичний досвід антиіндустріальних рухів.

Незважаючи на те, що запропонована концепція містить окремі елементи утопічних ідеалів (цілковите занурення у природу, відмова від науково-технічного розвитку), вона

є важливим складником екологічної комунікації, потужним інструментом впливу на широку аудиторію. Оскільки спеціалізована «зелена» періодика є активним учасником

соціально-комунікаційних процесів, подальший проблемно-тематичний аналіз її контенту є перспективним напрямком майбутніх наукових досліджень.

Література

1. Беляков А. А. Экологическая пресса Украины / А. А. Беляков. — К. : Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 1995.
2. Берлова О. А. Некоторые аспекты экологических PR в России / О. А. Берлова. — М. : Tasis, 1998. — 56 с.
3. Беляков О. О. Екологічна проблематика в ЗМІ / О. О. Беляков. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2001. — 186 с.
4. Беляков О. О. Масова комунікація та екологічна політика / О. О. Беляков. — К. : Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2001. — 149 с.
5. Коханова Л. А. Журналистика. Экология. Образование. Непрерывное образование в системе СМИ / Л. А. Коханова. — М., 1997.
6. Кочиннева А. А. Экологическая журналистика : учеб. пособ. / А. А. Кочиннева, О. А. Берлова, В. Б. Колесникова. — М. : Социально-эколог. союз, 1999. — 155 с.
7. Скарс Р. Эковоины. Радикальное движение в защиту природы [Электронный ресурс] / Р. Скарс ; сокр. пер. с англ. Е. Б. Мигуновой. — Режим доступа : <http://www.ecoethics.ru/b27/>.
8. Фридман М. Ш. Пособие по экологической журналистике / Фридман М. Шарон, Фридман А. Кеннет. — М. : Tasis, 1998. — 130 с.
9. Campbell C. E. On the front lines but struggling for voice / C. E. Campbell // *The Ecologist*. — 1997. — Vol. 27, № 2. — P. 49—50.
10. Goldsmith E. The need for an ecological world-view [Электронный ресурс] / E. Goldsmith // *The Ecologist*. — 1988. — Vol. 18, № 4/5. — Режим доступа : <http://www.edwardgoldsmith.com/page120.html>.
11. Goldsmith E. The next thirty years [Электронный ресурс] / E. Goldsmith // *The Ecologist*. — 2000. — Vol. 30, № 4. — Режим доступа : <http://www.edwardgoldsmith.com/page32.html>.
12. Goldsmith E. The two ecologies [Электронный ресурс] / E. Goldsmith // *The Ecologist*. — 1975. — Vol. 5, № 10. — Режим доступа : <http://www.edwardgoldsmith.com/page73.html>.
13. Goldsmith E. The vessel without a pilot [Электронный ресурс] / E. Goldsmith // *The Ecologist*. — 1971. — Vol. 1, № 14. — Режим доступа : <http://www.edwardgoldsmith.com/page217.html>.
14. Green J. Designed for the Future: 80 Practical Ideas for a Sustainable World / J. Green. — Princeton Architectural Press, 2015. — 176 p.
15. Horta K. The Mountain Kingdom's white oil / K. Horta // *The Ecologist*. — 1995. — Vol. 25, № 6. — P. 227—230.
16. Imhof A. Dam-busting / A. Imhof // *The Ecologist*. — 2000. — Vol. 30, № 6. — P. 50—51.
17. Kimbrell A. The Body Enclosed / A. Kimbrell // *The Ecologist*. — 1995. — Vol. 25, № 4. — P. 134—141.
18. Sale K. Lessons from the Luddites / K. Sale // *The Ecologist*. — 1999. — Vol. 29, № 5. — P. 314—317.
19. Sale K. The Achievements of «General Ludd»: A Brief History of the Luddites / K. Sale // *The Ecologist*. — 1999. — Vol. 29, № 5. — P. 310—313.
20. Moral Ground: Ethical Action for a Planet in Peril / Kathleen Dean Moore ; Michael P. Nelson. — San Antonio, Tex. : Trinity University Press, 2011.